

foto Hans van den Bos

Mens & Biosfeer: het landschap als thuis

Sinds 1971 wijst Unesco Mens & Biosfeergebieden aan, plekken die gelden als proeftuin voor duurzame ontwikkeling. Er worden nieuwe wetenschappelijke inzichten opgedaan en manieren gezocht om de mens meer in evenwicht te laten leven met zijn natuurlijke omgeving. Wereldwijd dragen ruim 750 gebieden in meer dan 130 landen het Unesco-predikaat, in Nederland zijn dat er twee: De Maasheggen (sinds 2018) en KempenBroek (sinds 2024), dat ook een Vlaams deel heeft.

tekst Marcel van Ool (Staatsbosbeheer)

> Feitelijk is Mens & Biosfeer een status of kwaliteitsstandaard voor een gebied en de aanvraagprocedure om die krijgen is stevig. Bovendien vindt om de tien jaar een evaluatie plaats. Er moet dus gewerkt worden om Mens & Biosfeergebied te worden en te blijven. De status Mens & Biosfeer kan worden aangevraagd voor oude cultuurlandschappen waar natuur, landschap, economie en cultuur zichtbaar en langdurig met elkaar verweven zijn. In De Maasheggen en KempenBroek is daar sprake van. De Maasheggen aan de Maas bij Boxmeer omvat circa 2000 hectare en KempenBroek 25.000 hectare, verspreid over Nederlands en Belgisch Limburg en Noord-Brabant. In de gebieden geldt een landschappelijke zonering (figuur 1). In de kernzone draait alles om natuur, in de aangrenzende bufferzone komt naast natuur ook landbouw en beperkt wonen voor en is er plek voor recreatief medegebruik. In de buitenste schil, de transitiezone, wordt naast de al genoemde activiteiten ook gewoond en

vindt er bedrijvigheid plaats. Voor het hele gebied worden programma's of werkgroepen ingesteld op allerlei deelonderwerpen, van leefbaarheid tot recreatie en uiteraard natuur en landschap. Voor de beide Mens & Biosfeergebieden is er een coördinatiepunt, dat bij Staatsbosbeheer is ondergebracht. Dit coördinatiepunt verspreidt informatie over het Mens & Biosfeerprogramma in Nederland, begeleidt nieuwe aanvragen en ondersteunt het Nederlandse Man and Biosphere (MAB) Comité. Unesco is ooit opgericht om soft power uit te oefenen en dat kenmerkt ook de Mens & Biosfeergebieden. Toch is het niet zo dat het alleen maar gaat om zachte waarden. Allerlei projecten komen direct voort uit het ondernemerschap in de streek. Verder is er een nauwe relatie met wetenschap, bijvoorbeeld om nieuwe inzichten uit de sociale wetenschappen toe te passen of om harde data te verzamelen die monitoring van natuurgebieden opleveren.

Vliegwiél

Erwin Christis, coördinator Mens & Biosfeergebied KempenBroek zegt: 'Als je de vele programma's en projecten op een rij zet, zou je zeggen: "Dat moet je sowieso allemaal doen". Doordat we ze onder één noemer van Mens & Biosfeer brengen, krijgen we echter veel meer slagkracht. De status werkt als vliegwiél.' Moeiteloos somt hij een twintigtal projecten op die al lopen en ondergebracht zijn in een masterplan. Zoals het aantrekkelijker maken van de toegang tot de Boshoverheide bij Weert. In dit terrein, met stuifzand en naaldbossen, bevindt zich het grootste urnenveld van Noordwest-Europa. Maar er is ook

een vakantiepark met meer dan 600.000 bezoekers per jaar. Naast zaken van praktische aard (zoals parkeren) wordt nu ook de kennisoverdracht aangepakt. De reconstructie van een grafheuvel met een doorsnede geeft een indruk van hoe het landschap in de prehistorie in gebruik was en maakt nieuwsgierig naar meer. Misschien wel naar de vondsten uit zo'n grafheuvel, die je in Museum W in Weert kunt bekijken. En wat nou als je in plaats van een langeafstandswandeling simpelweg over een gebied heen te leggen, de route verrijkt in samenwerking met lokale bewoners, agrariërs en ondernemers? Dat je door de ogen van iemand die er opgroeide naar het landschap kijkt en bij de boer op het erf mag rondneuzen en er misschien ook kunt overnachten of producten kopen? Wat alle projecten gemeen hebben is dat de meest uiteenlopende partijen met elkaar het gesprek aangaan over hún omgeving.

Natuur en gebruikswaarde

Mens & Biosfeer Maasheggen ligt in de gemeente Land van Cuijk. De kernzone vormt Natura 2000-gebied Oeffelter Meent dat gebufferd wordt door andere natuurterreinen en landbouw, die steeds natuurinclusiever wordt. In de overgangszone liggen elf dorpen en bevindt zich ook industrie. Het gebied ontleent zijn naam aan de vlechteggen die van oudsher twee primaire functies hadden: ze dienden als afbakening van bezit en waren veekerend. Dat zo'n heg ook vruchtbaar slib inving wanneer de Maas buiten haar oevers trad, was een bijkomend voordeel. Door de komst van prikkeldraad ('puntdraad', een oudere uitvinding maar massaal beschikbaar na de Tweede

Wonen	Kernzone
Toerisme	Bufferzone
Onderzoek	Overgangszone
Educatie	

Figuur 1. In Unesco Mens & Biosfeergebieden worden drie zones onderscheiden: een kern-, een buffer- en een transitiezone.

Pagina links en onder: De Maasheggen

foto Hans van den Bos

Wereldoorlog) werden de heggen, die arbeidsintensief zijn qua onderhoud, overbodig. Ooit was er sprake van zo'n 20.000 hectare met maasheggen, daar is nu tien procent van over.

In de Maasheggen komen 52 van de ongeveer 100 inheemse boom- en struiksoorten voor. Die vertegenwoordigen een grote natuurlijke rijkdom, maar vroeger hadden ze allemaal ook een gebruikswaarde. Zo leverde de Spaanse aak het beste aanmaakhout en van het veerkrachtige essenhout werden stelen voor gereedschap gemaakt.

Zelf leren en doen

Om uit alle programma's en projecten die in het kader van Mens & Biosfeer plaatsvinden er één te noemen is lastig kiezen. Maar het sympathiekst is wellicht het Kansrijk Schoolaanbod Maasheggen dat is opgezet door Maasheggenkids. Het bestaat uit op maat gemaakte lespakketten die geschiedenis, erfgoed, aardrijkskunde, biologie en landbouw combineren. Onderwijs vindt zowel in het lokaal als buiten plaats. En uiteraard leren de kinderen (van groep 7 en 8) hoe je een vlechtheg maakt: hoe en wanneer je in de stam van bijvoorbeeld een meidoorn eerst een aanzet aanbrengt met een zaagje. Is de stam niet al te dik, dan kun je meteen de hiep

(een handslagmes) gebruiken om tot op viervijfde het hout weg te kappen. Wat je overhoudt, buig je horizontaal. Deze aflegger heeft dus maar een vijfde van de dikte van de stam. Om te voorkomen dat de aflegger terugveert of doorzakt vlecht je hem losjes door wat er al staat aan struiken en geboomte. Op het horizontale stuk zal de meidoorn flink veel uitlopers vormen waardoor de heg verdicht.

Een Plek met een hoofdletter

Maar er gebeurt nog veel meer. Zo onderzoeken de leerlingen ook het bodemleven in een gebied met natuurinclusieve landbouw. En een onderdeel van de lessen is 'een reis om de wereld' aan de hand van Mens en Biosfeergebieden, waar hun eigen omgeving dus ook deel van uitmaakt. Het geeft hen zo echt een Plek (met een hoofdletter) op de planeet aarde. Vanuit die verbondenheid, wie weet, misschien dat zich onder de leerlingen de hoeders van het landschap van morgen bevinden.<

m.oel@staatsbosbeheer.nl

www.mensenbiosfeergebieden.nl

KempenBroek

foto Erwin Christis